

בעת צרה אסור להקלש מבטחון בה'

[פרשת וארא (שיחה 1) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

דברי מבוא:

בענין השבח "אוטם אזנו משמוע דמים" (ישעיה לג, טו), ציינו חז"ל כי עניינו, "דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן ושתיק, כגון ר"א ברבי שמעון" (מכות כד.), וכתב רש"י: "בבבא מציעא פד:) דנפק ריחשא מאודגיה, ואיתחזי לאיתתיה בחלמא, ואמר לה האי דשמעית בזילותא דצורבא מרבנן ולא מחאי כדמיבעי לי. אלמא בחייו היה רגיל לדקדק בכך, ולפיקך הקפיד הקב"ה על אותו הפעם שלא מיחה".
כלומר כאשר מעירים חז"ל על מעשה חריג, שלילי וחד פעמי, זה מוכיח על רמה נאותה חיובית בשאר כל ימי חייו. וכן כתב ר' ישראל שקלוב. (יתקלין חדתיין" על שקלים ה,א ד"ה ומת בנו בצמא)
על כן, כאשר אנו מזכירים מה שנראה כביקורת מפי חז"ל על משה רבנו, יש בכך משום שיר-תהלה על פאר האנושות, אדון הנביאים.



- משום מה לא זכה משה רבנו להכנס לא"י? – עצם מניעת כניסתו הרי היא בגלל חטא מי-מריבה.
- אבל למה לא הובא לקבורה בא"י? – על זה אמרו חז"ל (דב"ר תחילת ואתחנן), ש"מי שהודה בארצו, נקבר בארצו". יוסף אמר "כי גונב גונבתי מארץ העברים" (בראשית מ, טו) למרות שידע "כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים לחם כי תועבה היא למצרים" (בראשית מג, לב). הודה בארצו, לכן זכה להטמן בארצו. אבל אצל משה, הרי אמרו בנות יתרו "איש מצרי הצילנו מיד הרועים" (ואע"פ שהוא לא שמע את דיבוריהן, אבל מראש היה עליו לחשוש לכך שיטעו בשל לבושו ולשונו, והיה חייב להודיע להם. ולמרות שבאמת נולד במצרים, ומעולם לא היה אפילו לרגע בארץ הקודש, היה מוטל עליו לכנות את עצמו "עברי").
- ומשום מה לא זכה משה שנדע איה מקום קבורתו? – משום שנתעצל בהריגת זמרי (מהר"ל, "נתיבות עולם", סוף נתיב הזריזות, מחז"ל).
- ומדוע לא האריך ה' ימי משה בחו"ל מול גבול א"י, ומשם רָאָה מלחמת 31 מלכים שניהל יהושע? על כך חז"ל השיבו, שזה מפני שמשם רבנו התלונן לפני ה' – "ה', למה הריעות לעם הזה, למה זה שלחנני, ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך, הרע לעם הזה, והצל לא הצלת את עמך" (שמות ה, כב-כג). ומפרש רש"י: הרהרתי על מדותי, לא כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק ייקרא לך זרע, ואח"כ אמרתי לו העלהו לעולה, ולא הרהר אחרי מדותי. לפיכך "עתה" תראה, העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי למלכי ז' אומות כשאביאם לארץ".

ובאמת יש לתמוה איך נכשל משה להתלונן כך?

יש לענות: בְּסֵפֶר "מעֲנֵהָ של תורה" דורש, כי "דברים היוצאים מן הלב, נכנסין אל הלב". (רי משה אבן עזרא, "שירת ישראל", דף קנ"ו). ולכן אם לא פעלו הדברים על לבו של השומע, סימן הוא שלא יצאו הדברים מהלב. כאשר משה ראה שלא הצליח להשפיע על פרעה, הוא דן מזה שהליקוי הוא אצלו כי הדברים לא מספיק חזקים בליבו. ולכן התרעם למה ה' לא שלח את אהרן במקומו, "למה זה שלחנני" – "שְׁלַח נא ביד תשלח" (שמות ד, ג). משה תלה את הקלקול בעצמו. כך נאמר בדרך דרוש.

אבל פשט הענין מורה שנתפס משה לצער גדול על מה שאירע, כאשר פרעה גזר "אינני נותן לכם תבן... (ובכל זאת) אין נגרע מעבודתכם דבר" (ה, יא). משה ראה אז בצערם של בני הדור, עבודת פרך תחת שוט אכזרי... וכבר החליטו חז"ל "אין אדם נתפש על מה שאומר בשעת צערו" (בי"ב טז.).
ובכל זאת, הנה משה רבנו נענש, כי - "ה' מדקדק עם חסידיו כחוט השערה" (בי"ק נ).

אבל טוב הדבר לראות מה שחז"ל עצמם (שמו"ר ד, ב) ענו על שאלתנו זאת תשובה אחרת. "כי העוֹשֶׂק יהוֹלֵל חכם, ויאבֵד את לב מתנה", (קהלת ז, ז), כשהחכם מתעסק בדברים הרבה, מערבבין אותו מן החכמה... המתעסק בצרכי ציבור, משכח תלמודו... אמר ר"י זה משה, **כי העוֹשֶׂק** שעשוקוהו דתן ואבירים (ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה ויאמרו אליהם ירא ה' עליכם וישפוט את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו, לתת חרב בידם להרגנו" (ה, כ"א) — **יהוֹלֵל חכם**, ערבבו אותו, **ויאבד את לב מתנה** (יש מפרשים, מתנה, ל' מתינות; לב מתון, שלא יהא נחפו בדיבורו). וכי תעלה על דעתך שהיה משה מתאבד (=לב מתנה)? אלא שהם הקניטוהו ואמרו 'ירא ה' וישפוט', ואף הוא הקפיד ואמר 'ומאז באתי אל פרעה'. א"ל הקב"ה, אני הכתבתי עליך שאתה עניו, ואתה מקפיד על דברי? חייך יש לך לידע, שנאמר 'טוב אחרית דבר מראשיתו'... באותה שעה בקשה מדת הדין לפגוע בו שנאמר "וידבר **אלהים** (=שם של דין) אל משה" (ו, ב), אמר לו הקב"ה, וכי ב"ו אני שאינני מרחם? ההוא דכתיב "ויאמר ה'" (=שם של רחמים) אל משה" (ו, א).

בסיכום: משה לא היה שאנן כאשר ראה את תקף צרותיהם של ישראל. מתוך אהבת ישראל מופלגת וההזדהות אתם הוא לא עמד בנסיון, והתלונן על מהלכי ההשגחה הגדולה בה ה' שומר על ישראל. אמנם לנו נראה הדבר פשוט, ותמהים אנו על כשלונו זה. אלא קל לנו ללמוד היום מה הראוי והנכון, אחרי שלמדנו מה אירע למשה. אבל לא היה לפני דורו של משה מי שהיה במצב הדומה לו, שממנו הוא ילמד.



במדרש במדבר רבה (יא) מבואר שהמשיח אליו אנו מצפים, עתיד להיות נגלה ונסתר, ושוב נגלה. וכן אמרו בשיר השירים רבה. (פרק ב', פסוק דומה דודי לצבי). בדרך הגאולה ישנם נסיגות ומעצורים מצערים. טוב לנו לשמוע את דברי **המלבי"ם** (על חבקוק ג, ט) "שִׁמְעֵתִי וְתִרְגְּזוּ בְטָנִי, לְקוֹל - צִלְלוּ שְׁפָתַי, יְבֹא רֶקֶב בְּעַצְמִי, וְתִחַתִּי אֶרְגֹּז, אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה, לְעֵלוֹת לְעַם יְגִדְנִי". הוא מפרש: "רוצה לומר כי ישראל יהיה קבלה בידיהם שאי אפשר שייגאלו, רק (=אלא) מתוך צרות גדולות ורעות שהם חבלי משיח שידמו כחבלי יולדה, שכל שיגדלו החבלים, כן תגדל התקוה כי התשועה קרובה שיוולד הוולד, כמ"ש 'כמו הרה תקרב ללדת, תחיל תזעק בחבליה כן היינו מפניך ה'. הרינו חלנו כמו ילדנו רוח' (ישעיה כו, יזיח). שפֵּעַת הצרות הגדולות יוולד אצלם רוח תקוה ובטחון שהצרות הם סימן תשועה והגאולה, וזהו שאמר (חבקוק ג, ט): 'קול צללו באזני', ומהו הקול? 'אשר אנוח ליום צרה', שפֵּעַת יבוא יום צרה, אז אנוח מן הגלות. שהצרה היא סימן אל המנוחה והגאולה, לעלות לעם יגודנו, שהצרה היא מוכנת לעלות אל העם אשר יתגודדו גדודים ויתאספו למלחמת גוג ומגוג (נגדנו), עליהם תבוא הצרה, ואני אנוח. כל זה צללו שפתי האומה בעת הצרה ויתנחמו בזה, ויבוא רקב בעצמי, שבטני וכל אברי ירגזו מן הקול הזה אשר יצלצל באזניהם, שאי אפשר להם להוושע, רק (=אם לא) מתוך צרות גדולות, והריגות וחבלי משיח" עכ"ל מורנו המלבי"ם.

ולכאורה דבריו סותרים אלו את אלו. אם הקדים "אנוח ליום צרה", איך אמר אח"כ "רֶקֶב בְּעַצְמִי" שנתרגז מהמחשבה על היסורים הצפויים? אלא הא בהא תליא, בעת הציפיה לקראת העתידות, בתקופה שלפני בוא הצרות, אנו מתמלאים חלחלה ואימים. אבל כאשר יגיע אותו היום הגורלי, אזי "ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם" — על שונאינו ייאמר "חרבם תבוא בליבם וקשתותם תשברנה" (תהלים לז, ט). אזי אנו נתמלא רוגע ושלווה. המתח השורר בין ב' המצבים, הוא הנסיון שה' הטיל עלינו. דרושה מאתנו להיאחז בתקוה ובטחון בה' למרות כל הטלטולים וכל ההסתבכויות. באותה תקופת ביניים צריך האדם לקיים "השלך על ה' יהבך, והוא יכלכלך, לא יתן לעולם מוט לצדיק" (תהלים נה, כ). וכל זה כלול בדברי תלמיד הגר"א ("יקול התור", פ"א ס"ק י"ג 'חבלים בנעימים') "יועת צרה היא ליעקב, וממנה יוושע" (ירמיה ל, ז). "דוקא מתוך הצרה גופא אנו ניוושעי".

בכח הבטחון בה', באה הישועה.

ושמעתי בזה דבר נפלא מאד ממו"ר הרב שמואל דביר. כאשר מלך ארם נלחם נגד ישראל, עשה אלישע שני נסים. – [א] "וישכם משרת איש האלהים... והנה חיל טובב את העיר וסוס ורכב (והנער נבהל מאד)... ויאמר (אלישע) אל תירא, כי רבים אשר אֶתְנוּ מאשר אוֹתָם. ויתפלל אלישע ויאמר: ה' פקח נא את עיני ויראה... וירא והנה ההר מלא סוסים ורכב אש סביבות אלישע" (מל"ב ו, יז). [ב] ממשיך שם המקרא בסיפור נס השני, "ויתפלל אלישע אל ה' ויאמר, הֲךָ נא את הגוי הזה בסנורים" (ו"ח).

יש לשאול שאלה, אם בלאו-הכי הכה את האויב בסנורים, משום מה היה לו לאלישע להקדים ולהראות למשרתו "סוסים ורכב אש"? אלא, אם מפקפקים בישועת ה', זה עלול למנוע ביאת הישועה. יתרה מכך. ידענו כי אלישע בקש מאליהו "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי" (מל"ב ב, ט) וענה לו "הקשית לשאול" והיה בספק אם יזכה אלישע לכך. בכל אופן, "זית רענן" (שנכתב ע"י המחבר של "מגן אברהם" לשר"ע) על ילק"ש פרשת וירא ס"ק צ' רושם לפנינו 8 מופתים של אליהו, ו-16 שנעשו ע"י אלישע. וכאן אלישע "בזבז" שני מופתים מן "פי שנים ברוחו" שבקש. ולמה? אלא מבלעדי סילוק הפחדנות, יהיה קשה להשיג את הנס והתשועה בגלל חוסר זכותו של הנושע. ע"כ דברי הרב דביר.



וזה מה שרש"י מביא (בשם חז"ל) "אמר לו הקב"ה 'חבל על דאבדין ולא משתכחין, יש לי להתאונן על מיתת האבות. הרבה פעמים נגליתי עליהם באל שדי ולא אמרו לי "מה שמך"... וכשבקש אברהם לקבור את שרה, לא מצא קבר עד שקנה בדמים מרובים. וכן ביצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר. וכן ביעקב ויקן את חלקת השדה' (בראשית לג, יט) לנטות אהלו, ולא הרהרו אחרי מדותי. ואתה אמרת למה הרעות?" עכ"ל.

כלומר, יש כאן אבן בוחן לראות דרגת "אמונה" שיש לו לאדם. כאשר משה רבנו גזר-אומר: "והן לא יאמינו לי" (ד, א) ענה לו ה' "אתה אין סופך להאמין" (שבת צז, א). כמו שנאמר במי מריבה "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל" (במדבר כ, יב). ומכיון שא"י נקראת על שם האמונה "שְׁכֵן אֶרֶץ ורעה אמונה" (תהלים לו, א), כל אחד ואחד נידון לפי דרגתו האישית, ולכן לא זכה משה להכנס לא"י.

לְקַח חשוב הוא זה בשבילנו, בל נאמר נואש ובל נכשל בפקפוקים. כל מה שהקב"ה עשה בעולמו הוא רק בגלל כנסת ישראל. גם האבות זכו למה שזכו בזכות כלל ישראל (מהר"ל, "תפארת ישראל", סוף פ"ז) והא כיצד יעלה על הדעת חוסר שליטה של ה' ח"ו או שינוי בתכנית שלו? ולכן, אמר חבקוק: (ב, פס"ג-ד) "כי עוד חזון למועד, ויִפְחַח לִקְצֵץ ולא יכזב, אם יתמהמה חכה לו, כי בוא יבוא לא יאחר".

"הנה עוֹפְלָה לא יִשְׁרָה נפשו בו, (פ"י המלבי"ם: מי שנפשו אינה ישרה, הוא מתפעל ומתרגש לרע לדחוק את הקץ, כמ"ש "ובני פריצי עמד ינשאו להעמיד חזון ונכשלו" – דניאל יא, יד). וצדיק באמונתו יחיה", כמ"ש במכות (כג). שזהו בסיס התורה כולה.